

Minden eszmerendszernek, ideológiának bukását a benne rejlő igazságnak – egyetlen élelelvként való – eltúlzása idézi elő.” [...] „vajon a szocializmus lényege-e a marxi tan? Ezt tagadásba kell vennünk, ha elismerjük, hogy az élet valóságát csak határozott politikai akaratot kifejező társadalmi irányzat formálhatja. A marxi szocializmus pedig elsősorban tagadás: tagadása a jelennek, államának, társadalmának, emberének, a ma életének. A változás bizonyosságát akarja belevinni, tudatossá tenni a tömegek életében. [...]

[...] célként kitűzött társadalmi állapot – a közjó – nem biológiai, vagy anyagi, tehát gazdasági eszmény, hanem az értékek összességét, az emberi méltóságot és életjogot garantáló társadalmi valóság. [...] Minden szociálpolitika, társadalomszemléletre és vallási felfogásra tekintet nélkül, közvetlenül a társadalom egységének megőrzésére, a társadalmi összműködés fejlesztésére, tartalmasságára törekszik. A természet feletti tények elismerésétől, a valóság mikénti látásától függ azonban, hogy minek látjuk a szociális valóságot, mit tekintünk a társadalmi egység és fejlődés eszményének, végül, hogy minő eljárásokat tartunk célszerűnek a vágyott társadalmi állapot megközelítése érdekében. [...]

A munka az ember alkotó személyiségének kibontakozása a közjó érdekében. Az élethez való jogból következik minden munkaképes embernek munkára való joga, amely csak akkor valósulhat meg, ha a társadalom életében a jogok és kötelességek egyen arányban érvényesülnek. Munkaöröm szabadságot, magas értékű teljesítmény emberi méltóságot feltételez. Ez minden, mert egy keresztény társadalompolitika minden egyéb értékes tétele és módszere ebből a néhány egyszerű alapelvből következik. [...]

[...] a lerongyolódott szűkös magyar életben egy tétova szociálpolitikai lépéssel már a rentabilitás sorompójánál vagyunk.

KOVRIG BÉLA

Korfordulón. Eszmék forrongása. Új formák keresése. Az emberi együttélés mai válságában

Budapest, 1940, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 287–299.

Kovrig Béla (1900–1962) Politikus, egyetemi tanár, szociológus. A budapesti Tudományegyetemen 1920-ban államtudományi, 1921-ben pedig jogi doktorrá avatták. 1923-ban Bethlen István miniszterelnök személyi titkára, majd a miniszterelnökség nemzetiségi és kisebbségi osztályán fogalmazó. 1927-től a Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumban dolgozott, majd az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI) igazgatója volt. A társadalombiztosítás megalkotójának tekinthető, ő dolgozta ki az öregségi és rokkantsági biztosításról szóló 1928: 40. törvénycikket. 1935 és 1938 között meghívott szakelőadó a budapesti Műszaki Egyetemen. Teleki Pál miniszterelnök

megbízásából a lélektani hadviselést irányító V. osztályt vezette a miniszterelnökségen (1939–1940), 1940 és 1944 között a kolozsvári Tudományegyetem tanára, 1941–1942-ben a közgazdaságtudományi kar dékánja, az egyetemi tanács elnöke, 1942–1943-ban rektora volt.

Kovrig Béla 1943-tól meghatározó szerepet játszott abban a katolikus reformfolyamatban, ami előbb a Kereszténydemokrata Néppárt, majd a Barankovics István vezette Demokrata Néppárt megalakulásához vezetett. Egyik szellemi vezére volt a Katolikus Szociális Népmozgalomnak, ennek keretében dolgozta ki a magyar társadalmi problémák megoldására irányuló programját. A „Magyar társadalompolitika”-t azonban a nyilas hatalomátvétel után már csak illegálisan lehetett terjeszteni. Kovrig emellett meghatározó szerepet játszott egy, a katolikus reformpolitikát képviselő párt létrehozásáért folyó küzdelemben. A kereszténydemokrata párt alakuló ülésén döntés született arról, hogy a pártprogram alapjául Kovrig Béla Magyar társadalompolitika címet viselő 1944-es könyvének irányadó gondolatait fogadják el. E mű alapján készült el a Merre megyünk? címet viselő első modern kereszténydemokrata politikai program. 1948-ban kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba, ahol 1949–62-ben a milwaukee-i Marquette Egyetemen a szociológia tanára volt. Kovrig történelmi jelentőségű műve, a Magyar társadalompolitika 1954-ben New Yorkban a szintén emigrációban élő Barankovics István által szerkesztett Kis Magyar Könyvtár 4. köteteként jelent meg.

A nemzeti munka szervezése

A Gondviselés a magyarságnak ismét – ki tudja mennyire rövid – moratóriumot adott, hogy az állandóan kísértő nagy történelmi próbatétel előtt megszervezze élet-erőit és kialakítsa a nemzeti társadalom korszerű életformáját. A nemzet erőinek tervszerű mozgósítása mindig egyértelmű a munka emberies és gazdaságos, a legmagasabb rendű nemzeti teljesítmény kiváltására alkalmas rendjének kialakításával. Nem szabad szem elől tévesztenünk ugyanis, hogy még a természeti erőforrásokban leggazdagabb országok esetében is a nemzetnek emberi munkaerőben rejlő vagyona mintegy ötszöröse a természeti, illetőleg a dologi javakban rejlő nemzeti vagyok értékének. Ha ilyen meglepő arány mutatkozik például az Északamerikai Egyesült Államok közösségi életében, akkor kétségtelenül a munka értékének a javára még kedvezőbb az arány olyan országok nemzetgazdaságában, amelyek, miként hazánk, természeti javakban nem bővelkednek. Kétségtelen tehát, hogy nemzeti vagyonosodásunk a magyarság megélhetési alapja, szélesedésének a lehetősége, társadalmi megerősödésünk anyagi feltétele, következésképpen a magyarság biológiai értékállományának alakulása elsősorban attól függ, mennyire céltudatosan, gazdaságosan tudjuk megszervezni a nemzet munkaerőjét, milyen mértékben tudunk olyan magyar munkarendszert kialakítani, amely a mindenkor létező adottságok közepette elérhető legmagasabb nemzeti teljesítményt biztosítja.

A magyar társadalom életét és munkáját megfigyelve, a legtárgyilagosabban meg kell állapítanunk, hogy a nemzeti munka megszervezésének eszmei követelményeihez viszonyítva a magyar munka szervezetlen. Szociálpolitikánk s az ezzel összefüggő

munkaügyi szervezet fejlődése nem tart lépést sem kultúrpolitikánk, sem gazdaságpolitikánk alakulásával, de a korszerű honvédelem politika szociális igényeinek fokozódásával sem. Sokaknak tetszik az állam átfogó történelmi szerepével ellentétes értelmű munkaállam elképzelése, de megfélemlenek arról, hogy a munkaügy országos megszervezése terén még annyi sem történt, ami nem egy divatos munkaállam szerepéből, hanem egy olyan államiságból következne, amely természetes hivatáskörében megelégszik a közjó állapotának észszerű kialakításával. Totális háborúk lehetőségével számolva, higgadtan mérlegelve a magyar nemzettest rovására érvényesülő idegen népi erők munkáját, nem papírosmunka-alkotmányokat, nem pusztán elméleti értékű szociális chartákat sürgetünk, hanem olyan nemzeti munkarendszert, amely meghatározza a magyarság történelmi teherbíró képességét. Ezzel a gyakorlatias célkitűzéssel nem becsúszunk az elméleti elgondolásokat, mert időtálló, nem csupán múltó politikai divatokat kifejező irányelvek nélkül széthull minden konstrukció, mert a tengely hiányzik a szerkezetből.

Egy keresztény nemzet munkarendszerének elméleti alapvetése ugyancsak egyszerű: a munka az ember alkotó személyiségének kibontakozása a közjó érdekében. Az élethez való jogból következik minden munkaképes embernek munkára való joga, amely csak akkor valósulhat meg, ha a társadalom életében a jogok és kötelességek egyenarányban érvényesülnek. Munkaöröm szabadságot, magasértékű teljesítmény emberi méltóságot feltételez. Ez minden, mert egy keresztény társadalompolitika minden egyéb értékes elve és módszere ebből a néhány egyszerű alapelvből következik.

Nemzeti munkaszervezet elképzelhetetlen a társadalom munkaerejének számavétele, működésének, életmegnyilatkozásának, belső forgalmának állandó szemmel tartása nélkül. Ezért minden szerves munkaügyi politikának előfeltétele, hogy megteremtse a pártoktól, részérdekek szolgálatára rendelt intézményektől független, pártatlan, szakszerű, az államtól irányított országos munkaközvetítő szolgálatot. Három évtizede minden magyar szociálpolitikus követeli, sürgeti ennek a magyar közintézménynek mielőbbi megszületését. Világszerte az országok sora megvalósította ezt és ezzel növelte a nemzetgazdaság teljesítőképességét. Hol vannak azok a titkos rúgók, hol érvényesülnek azok a fékező erők, amelyek minden ésszerű megfontolás, korszerű követelmény és megannyi külföldi tapasztalat ellenére megakadályozza azt, hogy legyen jól szervezett magyar munkapiac, hogy végre valahára kialakuljon az az intézmény, amely előfeltétele minden jól átgondolt tanoncpolitikának, minden szociális tartalmú iparpolitikának, minden nagyvonalú közmunkapolitikának és minden stílusos munkaökonómiának? Erre az intézményre kell reáépíteni a pályaválasztási tanácsadást, amely előfeltétele a munkásutánpótlás szociális és gazdaságos irányításának. Ezzel kell kapcsolatba hozni a munkafolyamatokat megfigyelő, elemző munkaügyi laboratóriumokat, amelyek nélkül nem lehet a magyar ember életkörülményeire és természeti adottságaira figyelemmel szabályozni a munkaütemet, a munkanap besztását, a munkaszünetek és a munkaközi pihenők olyan elrendezését, amely a kiemerülés megelőzésével optimális mértékre fokozza az egyéni munkateljesítményeket.

Nézzünk más összefüggéseket. Az állam országos munkapiaci szervezete nélkül

nem lehet érvényesíteni és ellenőrizni a kollektív szerződéseket. Ez utóbbiak hiányában pedig elképzelhetetlen nyugalmi helyzetet teremteni a munkafeltételekért vívott küzdelmekben. Ezért, ha nem akarunk mindent köztörvénnyel szabályozni, hanem a társadalom belső erejének szabad fejlődése érdekében szerepet akarunk szánni a társadalmi öntevékenységnek, intézményesen meg kell teremteni az autonóm munkajog kifejlődésének és érvényének tárgyi feltételeit. Ezért a kollektív szerződések ügyével együtt rendeznünk kell az ilyen szerződések megkötésére alkalmas jogalanyoknak, a hivatásszervezeteknek évtizedek óta húzódó, sokat vitatott kérdését. Ezzel a kérdéscsoporttal függ össze a termelés békéjének minden intézményes biztosítéka. A viták egyeztetésének módszere, a döntőbírói eljárás, a termelésben dúló kollektív viták, küzdelmek megelőzésének és semlegesítésének intézményes megoldása. Ezt mind meg kell oldani, ezzel mind törődni kell, nem azért, hogy a szakértők jókedvére kialakuljon egy testes munkaügyi törvénykönyv, hanem, hogy a jól megalapozott munkarendszer a nemzet testét, a népet erősítse.

A szabály, a jog, az intézmény azonban édeskeveset ér, ha nincsen szellem, amely életet ad a jognak és lendületet visz a megkövesedésre annyira hajlamos intézmények életébe. Ezt a szellemet csak a hivatástudat, a közért minden áldozatra kész szakmunka, a teljesítmény etikai jelentőségét értékelő társadalom tudja kialakítani. A szabad verseny, mindenkinek mindenkivel folytatott gazdasági harca, a kollektív érdekelletetek, az osztályharc az egyéni és a csoportegoizmust táplálja, bomlasztását idézi elő annak, amit nemzeti életrendszernek, közösségi munkateljesítménynek nevezünk. Ezért erősítenünk kell minden olyan apró életmegnyilatkozást, amely szerves élet fejlődését jelzi, ami arra vall, hogy valami természetes úton saját egyéniségének érvényesítésével utat tör és minden mesterséges képződménnyel, ha lassan is, de mindenkor sikerrel megbirkózik. Ezért kell elősegítenünk a hivatástudat gyarapodását, a foglalkozási közösségek kialakulását, a hivatásrendek szerves fejlődését, hogy a lehetőség szerint a társadalom maga termelje ki közösségi munkájának minden életformáját.

A keresztény állam azonban nem várhat időtlen időkig, amíg az etatizmustól agyongyámolított és ezért ellustult társadalom öntevékenyen kifejleszti a maga munkarendjét. A nemzet politikai sorsát látó és irányító államnak ismernie kell a történések irányát és ütemét, tudnia kell tehát, hogy a társadalmi munkarend öntevékeny kialakulásának a ritmusa nem egyszer sokkal lassúbb a nemzet felé viharzó történelmi sors járásánál. Ilyenkor az államnak kell sürgetnie a társadalmi fejlődést. Az államnak kell elhárítani az optimális nemzeti munkarend kifejlődésének akadályait. Az államnak kell megtörnie ama magángazdasági hatalmasságok, görcsösen védett monopóliumok erejét, amellyel maguk a gazdaságilag gyengébb népcsoportok még olya nagy igazságokkal aligha tudnak megküzdeni. Ma az államon a sor, hogy a nemzet munkarendjének megeremtése érdekében valóra váltsa mindazt, amit a mainál könnyebb élet idején a társadalom maga is elvégezhet. Az állam azonban nem akkor teremt maradandót a nemzet munkarendjének formálásával, ha az etatizmusnak merev elgondolásait kényszeríti a belső feszültségektől meggyengült társadalomra, hanem ha elébe siet a társadalom munkájának és megkönnyíti azoknak a szervezeti formáknak a kialakítását,

amelyeken a társadalom maga már dolgozik, de ezt a feladatát erőtlenségénél fogva csak lassan és tökéletlenül tudja megoldani. Az államnak tehát a társadalmi elvet kell érvényesítenie. Azt kell tennie, ami a társadalom természetéből következne, ha ez elég erős lenne. Az államnak erősítenie, nem pedig etatizálnia kell a társadalmat. Ez a szerves munkaügyi politika, ez nem a mának, hanem a hosszú, a szinte örökkévalónak elképzelt nemzetélet alakításának az útja. A nemzeti munka megszervezésének a politikáját valakinek akarnia kell. Valakiben összpontosulnia kell az eszmének, az elgondolásnak, az akaratnak és a hatalomnak. Nem az a fontos, hogy ki csinálja a nemzeti munkaügyi politikát, a múlthatatlan lényeg: legyen egyetlen tényezője ennek a politikának. A tervszerűtlen, az elszigetelt, az ötletszerű kezdemények és a taktikus látszatalkotások ideje régen lejárt, hiszen ezekből a nemzet máris kiábrándult. A társadalompolitikai szintézist, a nemzeti munka tervszerű egységét valakinek hordoznia kell, mert az érzelemnek, eszmének, akaratnak és a hatalomnak egyetlen személyben való összpontosulása nélkül nem lesz magyar munkarendszer, nem lesz szerves belső életerejében hatalmas magyar társadalom.

Társadalompolitika és reform

A szociálpolitika válságáról írnak az aggodalmaskodók, csődjéről pedig mindazok, akik a közhatalmi beavatkozást csak akkor tartják megengedhetőnek, sőt legfőbb közérdeknek, ha ők maguk lehetnek annak haszonélvezői. Már pedig a szociálpolitika nem lehet válságban, sőt csődbe sem juthatott, legfeljebb bizonyos szociálpolitikai irány, illetőleg egy szociális kurzus futhat holtvágányra. Tagadjuk a szociálpolitika csődjét, mert ennek beismerése az ember csődjének meghirdetésével lenne egyértelmű. Gyakorta vicinális utakra és politikai zsákutcába tévedt a szociálpolitika és képviselői a szociális gondolat professzionistáinak, bürokratáinak vagy kufárainak bizonyultak. Mind igaz. Ám az eszmék értéke nem szöszlőik nemességétől, hanem tartalmuk igazságától függ. Így a szociálpolitikai gondolatok és törekvések önmagukban hordozzák értéküket, függetlenül attól, hogy minő hatalmi szervezet vagy egyéni érdek állította a szociálpolitikumot a maga részérdekeinek szolgálatába.

A szociálpolitika „sui generis” célja az optimális, a mindenkor létező adottságok közepette elérhető legtökéletesebb társadalmi lét kialakítása. Nyilvánvaló, hogy a társadalomnak azokat az életkörülményeit nevezhetjük optimálisnak, amelyekben a társadalom természetének teljessége megnyilatkozhatik. Minthogy pedig bárminő létezőnek természete akkor valósulhat meg, ha gátlás nélkül betöltheti célját és rendeltetését, a társadalom természete akkor teljeseedik be, ha biztosítja a maga keretében az emberi természetből folyó társas igények kielégítését. A társadalom éppen azért csakis a benne élő emberek élethez való jogából származtathatja saját létjogát, amiből viszont az következik, hogy a létezés joga olyan mértékben illeti meg a társadalmat, amilyen mértékben benne és általa az ember létjoga érvényesül.

A létehez való jog sarkalatos elvéből és az értékeknek ennek megfelelő rendszeréből fakad a keresztény szociálpolitika, mint az ember oldaláról kiinduló ama törekvéseknek összessége, amelyek a legtökéletesebb társadalmi belső egységnek, a hierarchikus

értékrend uralma társadalmi feltételként elismert és kívánt közjó állapotának megvalósulására irányulnak. A keresztény szociálpolitikának ez az elgondolása két mozzanatot fejez ki. Egyik az, hogy törekvései az élethez való jog alapján társadalmi igényeket támasztó ember oldaláról indulnak ki, a másik az, hogy a célként kitűzött társadalmi állapot – a közjó – nem biológiai, vagy anyagi, tehát gazdasági eszmény, hanem az emberi méltóságot és életjogot garantáló és maradéktalanul megvalósító társadalmi valóság.

A keresztény szociálpolitika, amikor szembeszáll az ember létjogát megsemmisítővel fenyegető dologi világgal, beleütközik ennek a világnak gazdasági erőviszonyaiba. Ez a sorsa különben minden szociálpolitikának: kereszténynek, fajeszmenyesnek, anyagiassáknak egyaránt. Az ember princípiuma, a lelkes ember létjogának védelmében, összeütközik a gazdálkodásnak nem ritkán emberezzek életének rovására ható elveivel. Egykoron a kötöttség, céhszabályzatok, röghözkötöttség volt a gazdálkodásnak olyan elve, amely taposta a létjogokat. Ma ezt rentabilitásnak, jövedelmezőségnek hívjuk. Ez a tőkének hatalmi elve, a tőke létjogának modern formálója s így két létjog kel birokra: a tőkéké meg az emberé. Ezt jelenti a tőke rentabilitásának és az ember élethez való jogának elvi ellentéte. A pusztán holnapig tekintő vállalkozó spekulációjától átfogott időtartamot, a „pillanatot” tekintve, az ember elve és a tőke elve kizárja egymást. A napjainkban mindinkább pótolható, sőt nélkülözhető ember megvédésének elve a rentabilitás rovására érvényesül, amikor érvényesül, mert hiszen a jövedelmezőség annál nagyobb, minél intézményesebben és eredményesebben védekezik a tőke az ellenelv igényével, annak szervezett vagy szervezetlen támadásával szemben. És ha a szent, mert transzcendens eredetű emberi princípium a maga igaza mellett a tömegezőkön felül erkölcsi erőket is mozgósít, a tőke hangja racionálisan kioktat. Hangoztatja, hogy rentabilitás nélkül nincs tőkegyűjtés, tőkeképződés nélkül nincsen foglalkoztatásra lehetőség; ha közhatalmi beavatkozás, vagy más szervezett hatalom – mint pl. a szakszervezet – megghiúsítja a rentabilis termelést, a holnap kenyere válik kérdésessé, mert ha a tőke nem reprodukálja önmagát, nem lehet felújítani és kiterjeszteni a termelő berendezést, nem lehet foglalkoztatni a munkaerőt és megghiúsul a szükségletfedezés. Szent tehát a rentabilitás elve – mondja –, mert ez a tőkeképződés elve, a holnapi és holnaputáni élet biztosítója. És az emberi princípium képviselője zavarban van, mert úgy érzi, hogy vele és az ő szerény, múlt, mai életjogával szemben a tőke az egész jövőnek, a következő munkás és nemmunkás nemzedékek életjogának ad hangot. Szinte úgy tűnik fel, hogy a szociálpolitikát követelő emberi elv antiszociális princípium, mert hiszen a mai nagyobb kenyérért évszázadok nemzedékeinek megélhetését veszélyezteti. Ezzel szemben a rentabilitásnak, a tőkeképződésnek elve hatalmas rendező gondolatnak látszik, hiszen érvényesítésétől a jövőbeli megélhetés, a holnapok és holnaputánok munkáltatásának mérték függ.

Ekként jutottunk el a rentabilitás elvének sorompójához, amelynek figyelmeztetése így hangzik: idáig szociálpolitikát, de ne tovább, mert különben holnap nem lesz szociálpolitika, de termelés sem. És az emberiség valóban sokat kérdezte, hogy vajon mindig csak holnapra lesz-e aktuális a lét jogának valóra váltása. Mindig vártuk a holnapot, az ígéretet, megálltunk a rentabilitás tilalomfájánál és tiszteltük azt. Vártunk.

Vártunk a holnapra, ámde ez a holnap nem egyszer még kevesebb ember számára jelentette az életjog valóra váltását. A szociálpolitika elment a tőke rentabilitásának határáig. Útja rövid volt, a lerongyolódott szűkös magyar életben egy tétova lépéssel máris a rentabilitás sorompójánál vagyunk. Az ember oldaláról kiindulva csak egy lépés és már a szociálpolitika gazdasági lehetőségének határához érünk és kimerítettünk minden lehetőséget. Utána már tehetetlenül veszteglünk.

Ezek szerint kár minden írás-beszéd: a szociálpolitika csődbe jutott, így hangzik az elvi ellenvetés. A „rentabilitás” jelszóra megáll a szociális haladás szekere. Igen keveseknek jut eszükbe, hogy mögéje tekintsenek e varázslatos elvnek és kételkedve megkérdezzék: mi mindennek a rentabilitása állíthatja meg parancsolóan az emberi elv térhódítását? Mitől is függ a nemzeti termelésben egy-egy magángazdasági siker mértéke? Szabad-e az emberérvényesítés abszolút határának azt tekinteni, ha a magángazdaság rentabilitását nem a munkabér magassága, a szociális védelem fejlettsége, az üzemi demokrácia intézményessége teszi kérdésessé, hanem a tőke árának magassága, a hitelszervezet hibás üzletvitele, a spekulációs kockázatoknak oktalan vállalása?

Igen, mit feleljen erre a szociálpolitikus? Nos, mondja ki nyíltan, hogy a szociális védelem elhanyagolásával nem lehet a kizárólag munkaértékükre utaltakat büntetni azért, mert a vállalkozó kereskedelmi műveletlensége, vagy könnyelmű hitelezése, technikai járatlansága, az üzem telephelyének hibás kijelölése, a piacnak ügyefogyott áttekintése, az üzemtípus elavultsága és millió egyéb ok miatt veszedelemben forog valamely vállalat rentabilitása. A szociálpolitikus csak olyan vállalatok sikerét vagy sikertelenségét fogadhatja el mérték gyanánt, amelyek nemzetgazdasági nézőpontból hasznos iparok, társadalmi és technikai szempontból egyaránt értékes üzemtípusok, vezetésükben nem levantinus szellem és konjunkturális spekulációs nyereség utáni vágy érvényesül, hanem közgazdasági műveltség, pallérozott, észszerű kereskedelmi szellem, technikai tudás és emberökonómiai felkészültség. Ilyen vállalatok rentabilitásának határánál valóban önmagukban is szociális jellegű, embereltartó, népfenntartó intézmények. De ha egy spekuláns, uzsorának számító hitelfeltételekkel, idegen tőkét kapar össze, hogy azután pinceüzemekben, minden munkásvédelmi előírásnak fittyet hányva, reggeltől napestig összezsugorított béren dolgoztasson átmeneti konjunkturális helyzetek kiaknázása céljából – nem, az ilyen vállalatok rentabilitásának nincsen erkölcsi jogosultsága. A szociálpolitika lehetőségének határát a nemzetgazdasági szempontból hasznos vállalatokban dolgozó tőkék rentabilitásában kell látnunk. Törekvésünk tehát arra irányuljon, hogy tárgyilagosan meg tudjuk jelölni az ilyen vállalatok gazdasági sikerének komoly feltételeit, amelyek közé a gazdaságilag még elfogadható szociálpolitika is tartozik.

Az eljárási mód szerintük az, hogy a közhatalom termelési áganként, ezen belül pedig iparáganként a méreteknek minden kategóriájából válasszon ki több olyan tipikus vállalatot, amelyeknek tevékenysége nemzetgazdasági szempontból hasznos, telephelyük az átlagos jónak megfelel, idegen tőkéik igénybevétele észszerű feltételekkel történt, képzett vezetés alatt állanak s technikai felszerelésük az átlagosan megkívánható. Az üzemi és az üzleti titok szigorú megtartásával teljesen tárgyilagos, elismert

magángazdasági szaktekintélyek vizsgálják meg az ilyen üzemek önköltségszámítását és ennek alapján bírálják el, hogy a tipikus közhasznú vállaltok még milyen mértékű szociális terhet tudnak rentabilitásuk veszélyeztetése nélkül elviselni. A rentabilitás előfeltételeinek és határának ilyen megállapítása alapján azután meg lehet egy-egy iparágra vonatkozólag jelölni a szociálpolitika fejlődésének gazdasági határait. Ennek az eljárásnak természetesen áldozatul esnek több kontáruul vezetett, rossz telephelyű vállalat, de senki sem róhatná a szociálpolitika terhére, ha következményei megsemmisítik a vállalatoknak salakját és a termelés élődijét.

A szociálpolitika határa a vállalkozó tőkéjének rentabilitása, de nem a parazita vállalatoké, hanem azoké, amelyeknek működése közhasznú, nemzetgazdasági és társadalmi szempontból egyaránt. Előfordulhat, hogy a típusként kiválasztott közhasznú vállalatok önköltségszámításának ellenőrzése kimutatja: az adott körülmények között nincs szociálpolitikai fejlődésre lehetőség. Legtöbb esetben ez akkor áll elő a társadalomgazdaságban, ha nem a gazdálkodásban rejlő, ezen kívül ható tényezők következtében a viszonylagos optimális feltételekkel termelő magángazdaságok sem lehetnek rentábilisok. Ezek a gazdasági szempontból külsőnek minősített tényezők legtöbbször külpolitikai vagy belpolitikai mozzanatok. Kétségtelen például, hogy a történelmi magyar nemzetgazdasági egység szerkezetének megbontása szintén ilyen, a hazai magángazdálkodás rentabilitását gátló külpolitikai mozzanat. Ha tehát ebből az okból kérdéses a magyar magángazdaságok többségének a rentabilitása és ezt már parányi szociális előrehaladások is kizárttá tehetik, akkor a szociálpolitika fejletlenségének oka nem a benne rejlő emberi elvnek erőtlensége és gyakorlatiatlan volta, hanem az a hatalmi politika, amely a tőle kiváltott európai szerkezeti változásokkal megsemmisítette a „humanum” érvényesítésének gazdasági előfeltételeit. Ennek az állapotnak bekövetkezése éppen ezért nem is a szociálpolitikának, hanem a hatalmi politikának a csődje.

Mindazok a gátlások, amelyek a szociálpolitika fejlődését késleltetik, azt mutatják, hogy az ember oldaláról kiinduló szociálpolitika mindenütt rövidesen a gazdasági életnek olyan tényeibe ütközik, amelyek megghiúsítják az emberérvényesítés munkájának teljes sikerét. Ha tehát nem akarunk lemondani a dologi világ erőrendszerében vergődő lelkes ember létjogáról, akkor meg kell kerülnünk a szociálpolitika útjait keresztező sorompókat. Ha a szociálpolitika egyenes útjait járva nem tudunk eljutni a közjónak, társadalmi eszményként vágyott állapotába, akkor bele kell nyúlnunk a társadalomgazdasági erők összefüggéseibe, hogy új irányító elvek alkalmazásával új közgazdasági képletek kialakulását egyengessük. Nem a vagyonok és jövedelmek új arányairól szólunk, nem a piaci jelenségek és az ezekből adódó jövedelemmegoszlási tények szükségszerű módosításának időszerűségét hirdetjük. Tovább megyünk: ha a szociálpolitika célhoz nem ér, akkor az emberérvényesítésre nincsen más lehetőség, mint új kapcsolatokba igazítani a gazdasági erők munkáját.

A nemzetgazdálkodás jelenségeit kiváltó gazdasági erőknek az emberi létjogból kiinduló új arányba igazítása ma: szociális reform. Ha a rentabilitás a szociálpolitika gazdasági sorompója, akkor a szociális reformnak egyik célja éppen az legyen, hogy a rentabilitás megszűnjék a gazdasági siker jegye lenni. Hátba kell támadni – és pedig a

gazdasági siker és sikertelenség eredményeit kiváltó termelési erők hatásterületéről elindulva – a szociálpolitikát visszatartó rentabilitási elvet. Ilyen szociális reform egyértelmű a gazdálkodás étoszának, a tulajdon értelmének, a munka étoszának, a gazdasági jognak, a gazdálkodás céljának és a fogyasztási szokásoknak, az egyéni és társadalmi életformáknak megújulásával. Részleges, tétova, át és végig nem gondolt gyáva megoldások e téren mind, külön-külön és együtt kudarcba fulladtak. Ezért hiúsul meg minden stílustalan reformterv félénk végrehajtása. Csak szervesen összefüggő és átgondolt szociális reform indulhat meg a siker reményével. Az eddig szerkesztett ötéves tervek és racionális tervgazdasági elgondolások közös hibája, hogy a materializmusnak és a naturalizmusnak posványába fulladtak, mert bár rendet kerestek a termelésben és a fogyasztásban, meg e kettőnek egybehangolásában, de nem kísérelték meg összeegyeztetni a rendet és a gazdálkodás anyagi követelményeit a szabadsággal, a lét materiális kereteit a lelkes ember színes egyéniségével. A keresztény szellemű szociális reformnak éppen ez a célja: elvégezni azt, amit a rentabilitás elvétől korlátolt szociálpolitika el nem érhet, embert érvényesíteni a rend és a szabadság eszméinek koordinálásával, a lelkes ember metafizikai igényeinek kielégítéséhez szükséges anyagi előfeltételek megteremtésével és nem pusztán egy anyagelvű tervgazdálkodás valóra váltásával.

Ha már most a szociális reform ilyen széles távlatokat tár elénk, miért pepecselünk a szociálpolitika mindennapos „Kleinarbeit”-jében, miért nem vetjük azt sutba, hogy teljes erővel és lendülettel munkálhassunk a szociális reformnak ugyancsak a közjóban kicsúcsosodó ügyét?

A szabadság és egyenlőség Isten gondolatai az emberről – úgymond Prohászka Ottokár –, a szociális reform isteni gondolatok útját egyengeti. Egyéni és társadalmi életformák átalakulására irányul ez a reformgondolat, tehát sikerének első és legfontosabb feltétele a gondolatformák, a közmeggyőződések, a szellemi magatartások, az élet-, kiváltképpen a szellemi életszükségletek, röviden az emberek reformja. Kö- és jogintézmények reformját végrehajtja a társadalmi hatalmak parancsszava. Az emberi felfogás reformja azonban csak a hitbeli élményekről áthatott évtizedes szociálpedagógiai munkásságnak lehet mindennél értékesebb eredménye. És csak a korszerű embertípusra, a társadalom iránt nagyfokú és őszinte felelősségérzettel telt lelkeknek új közösségére lehet felépíteni a szociális reformnak gazdasági és jogi rendszerét. Mi történeink addig az emberrel, ha a megkövetelt, a halaszthatatlan, de nemzedékek munkáját igénylő szociális reformnak évtizedei alatt nincsen az emberi jogot még oly tökéletlenül, de mégis csak elmélyítő szociálpolitika?

Éppen ezért a szociálpolitika, amely a közjó állapotának társadalmi előfeltételeit és a lelkes emberek létjogait érvényesíti, nem szünetelhet a szociális reformkorszak alatt sem. A szociális reform célja, a közjó társadalmi állapota sohasem teljesedhetik be, ha a szociálpolitika hiányában méltóságukat elvesztett, erkölcsi és biológiai értékállóományukban megfosztott tömegek elvadult állatias ösztöneikkel átgázolnak az emberi jogok területén, megsemmisítvén minden szociális reformnak emberi feltételét.

Szociálpolitikát vagy szociális reformot? – hangzik napjaink kérdése. Feleletünk: embervédelmet, amelynek nagy gondolatában a szociálpolitika a történelmi és

társadalmi adottságoktól feltételezett irányban és iramban teremtse meg a szociális reform emberi előfeltételeit, utóbbi pedig fokozatosan szüntesse meg az emberérvényesítő szociálpolitikának ma még húsba vágó gazdasági korlátjait.

MAGYARY ZOLTÁN

Társadalomjóléti köztestületek

In: Magyary Zoltán: Magyar közigazgatás.
Budapest, 1941, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 240–244.

Magyary Zoltán (Tata, 1888 – Héreg, 1945) jogász, közigazgatással foglalkozó tudós. Katonatiszti családban született Tatán. A piaristáknál folytatott középiskolai tanulmányait követően államtudományi oklevelet (1910), majd jogtudományi (1912) doktorátust szerez. Kiváló adottságainak köszönhetően végigjárja a köztisztviselői ranglétrát. Pályájának első fele a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz és a Klebelsberg Kúnó által irányított tudománypolitikához kapcsolódik. Az 1930-as évektől egyetemi tanári és az általa alapított/vezetett közigazgatás-tudományi intézetben végzett kutató munkássága válik meghatározóvá. Ekkorra már nemzetközi hírű közigazgatási tudós. Több nyelven beszélt, saját képességeit folyamatosan fejlesztette (pénzügytan, szervezélelmélet, gyorsírás), több külföldi tanulmányúton vett részt (Németország, Olaszország, USA, Szovjet-Oroszország). Feleségével, dr. Techert Margit filozófussal a szovjet front előtt menekülve 1944-ben Tatára, majd Héregre az erdészházba költöznek. 1945. március 24-én – az átvonuló szovjet csapatoktól elszenvedett atrocitások hatására – az önkéntes halált választják.

113. Társadalomjóléti köztestületek:

- a. Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI). 1925: XXXIV., 1927:XXL, 1928: XL. tc.
- b. Magánalkalmazottak Biztosító Intézete (MABI). 1925: XXXIV., 1927: XXL, 1928: XL. tc.
- c. Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet (OMBI). 1900:XVL, 1902: XIV., 1912: VIII., 1913: XX., 1936: XXXVI, 1938: XII., 1939:XVI. tc.
- d. Országos Ipari és Bányászati Családpénztár. (1938: XXXVI tc.)

A társadalomjóléti támogatást az állam már a világháború előtt kezdte saját alkalmazottain felül más társadalmi rétegek számára is biztosítani. Így az 1900: XVI. t.-c. a mezőgazdasági munkások és cselédek, az 1907: XIX. tc. az ipari és kereskedelmi alkalmazottak biztosítását szervezte meg baleset és az utóbbi törvény betegség esetére is. Az állam saját alkalmazottai részére 1912-ben új, előnyösebb nyugdíjtörvényt alkotott (1912: LXV. tc.) és bevezette a családi pótlék intézményét (1912: XXXV. tc.).